

סקירת ספרים חדשים

בעריכת ניסים כהן

נשים מהגרות בישראל

פנינה מורג-טלמון ויעל עצמון (עורכות)

ירושלים: מוסד ביאליק, 2013. 314 עמודים

סקרה: ענת בן פורת¹

"לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך אל הארץ אשר אראך." צו ההגירה שניתן לאברהם מתמקד בסיפור שלו, סיפור המעבר לארץ חדשה; קולה של שרי לא נשמע. מגמה זו בלטה לאורך השנים בחקר ההגירה. בכתיבה אודות העלייה ארצה נפקד מקומן של נשים רבות, כך שסיפור הגירתן זכה עד כה אך לדיון קצר במרחבים אלה.

ספר זה מתייחד בנתנו מקום מרכזי במחקר על הגירה לסיפור שלה. הספר מציע ניתוח מחקרי מפרספקטיבה היסטורית (מהרבע הראשון של המאה ה-19 עד ימינו אלה) של חוויותיהן של נשים, של תהליכים שהן עוברות בהגירתן ארצה ושל הסתגלותן לארץ. נקודות המבט המחקריות שכינסו עורכות הספר מייצגות מגוון דיסציפלינות – סוציולוגיה, אנתרופולוגיה, גיאוגרפיה, היסטוריה – המעשירות זו את זו והמאפשרות לעמוד על ההבדלים בין הגירת נשים לישראל בתקופות השונות ועל הדמיון ביניהן.

הספר מחזיק 13 מאמרים על תקופות ההגירה הציונית והלא ציונית, החל במאה ה-19 וכלה בהגירתם של בני הקהילה האתיופית ויוצאי חבר העמים לשעבר. וכשם שרחב מגוון הדיסציפלינות והחוקרים שהתכנסו לספר זה, כך רחב מגוון האוכלוסיות והנושאים שהוא נוגע בהם: אלמנות עולות יוצאות צפון אפריקה, שסבלו מהדרה משולשת בחברה היהודית בישראל במאה ה-19; מהגרות יהודיות יזמיות במושבות העלייה הראשונה; מעמדן הפוליטי והחברתי של נשים מתנועת העבודה בעלייה השנייה; פעילויות מייצרות

1 ד"ר ענת בן פורת, עובדת סוציאלית ומרצה בבית הספר לעבודה סוציאלית על שם לואיס וגבי וייספלד, באוניברסיטת בר אילן. תחומי המחקר העיקריים שלה נוגעים להיבטים שונים של אלימות כלפי נשים ואלימות במשפחה.

הכנסה של נשים מהגרות בקהילה היהודית בארץ ישראל בשנות ה-20-40 של המאה הקודמת; יחסי הגומלין והבדלי מגדר במשפחות מהגרים יהודיות בארץ ישראל; היבטים מגדריים של עלייה וקליטה בישראל מקום המדינה ועד ימינו; רשתות נשים בראשית שנות ה-50 של המאה הקודמת; ההיבט המגדרי של תפקידים שונים בחגיגות המימונה; הפמיניזציה של מקצוע החינוך בקרב יוצאי אתיופיה והמשמעות של כניסת נשים מקרב הקהילה למקצוע זה; התארגנויות פיננסיות בקרב יוצאות אתיופיה; הגירתן והסתגלותן של מהגרות יוצאות חבר העמים.

נושאים אלה מרכיבים תמונה מעניינת ומציעים למידה מעמיקה של האסטרטגיות השונות שנקטו נשים, הן מתוך כורח והן מבחירה, במעברן ארצה ובהסתגלותן לארץ. תמונה זו מגלה את יכולתן של נשים ליצור יש מאין, להיעזר אישה ברעותה, להקים רשתות תמיכה ולנסות להגדיר מחדש את מוסד המשפחה ואת חלוקת התפקידים המגדרית. ואכן מחקרים מהשנים האחרונות מצביעים על הסתגלות מהירה יחסית של נשים, בהשוואה לגברים, במעבר לארץ חדשה מבחינת יכולתן ללמוד את השפה, להשתלב בתעסוקה וליצור קשר עם נותני השירותים השונים. עם זאת ניכר שפערים אלה בין המינים והאיזון המופר בשל השינוי בחלוקת התפקידים המסורתית עלולים לעורר אצל נשים דילמות מהותיות וקיומיות ובמשפחה כולה מתח וקונפליקט עד כדי אלימות (Raj & Silverman, 2002).

בתוך אסופת המאמרים בולטים שניים העוסקים באוכלוסיות ייחודיות: נשים יוצאות אפריקה בישראל ונשים הנסחרות לזנות. המאמר הראשון על יוצאות אפריקה, שכתבה גליה צבר, מבוסס על שני ראיונות מתוך 14 שערכה המחברת. הוא מציג את המציאות המורכבת של נשים אלה, את המלכוד שהן מצויות בו בהתמודדותן עם דילמות קיומיות ואת האסטרטגיות שאימצו לצורך זה באמצעות קשרים בין אישיים מבוססי משפחה, מוצא וזהות אתנית ודתית משותפת.

המאמר השני, שכתבה לימור גר-הרנס, מנתח את השינויים שחלו ביחסה של מדינת ישראל כלפי נשים הנסחרות בתעשיית המין בישראל, ומדגיש את תרומתו האסטרטגית של השיח שבחרו השחקנים הפוליטיים הפעילים במאבק נגד תופעה זו לשינוי היחס לנשים אלה.

המחברת מתארת איך התחולל השינוי ביחס לנשים אלה מעברייניות טעונות גירוש, המאיימות על המציאות הסוציו-פוליטית, לקורבן שיש לסייע לו. שינוי זה קרה דרך החדרת השיח הגלובלי, של התייחסות לזכויות אדם ואמפתיה, לשדה הלוקלי המתאפיין בהתייחסות מבחינה על רקע אתני, לאומני או אחר.

לסיכום, ספר זה תורם מאוד לכל איש ואישה בישראל המגלים עניין בהגירה ובמגדר, ובמיוחד לאנשי המקצוע העובדים עם אוכלוסיות מהגרים שונות, ויכולים להבין באמצעותו את ההקשר ההיסטורי התרבותי, את התהליכים שחוות נשים מהגרות ואת

השלכותיהם על חייהן ועל סביבתן. הבנה זו של המרחבים שהן נעות בהם בתהליכי ההגירה יכולה לאפשר התייחסות רגישת תרבות להווייתן.

מקורות

Raj, R. & Silverman, J. (2002). Violence against immigrant women: The roles of culture, context, and legal immigrant status on intimate partner violence. *Violence Against Women*, 8, 367-398.

Community Research for Participation: From Theory to Method

Lisa Goodson & Jenny Phillimore (Editors)

Bristol: The Policy Press. 2012. 329 pages

סקרה: עידית בליט כהן¹

הספר שלפנינו קורא תיגר על תפיסות המחקר המסורתיות הגורסות שהחוקר הוא בעל הידע והכלים לחקור, לנתח ולהסביר את הקהילה. מולן הוא מציג תפיסה האומרת שלקהילה חלק נכבד בחקר עצמה. גיוס אנשי הקהילה לחקר חייה החברתיים, בעיותיה או התהליכים המתחוללים בתוכה הוא הבסיס לאיסוף ידע עדכני ורלוונטי, לא רק לטובת החוקר, אלא גם לטובת הקהילה עצמה.

נראה שתפיסת העולם המוצגת בספר זה מושתת במידת מה על הפדגוגיה הביקורתית. פאולו פריירה (Freire, 1973), מחלוצי הפדגוגיה הביקורתית, תקף את מה שכינה "תפיסת הבנקאות של החינוך", הרואה בתלמיד בעל חשבון ריק שיתמלא בידי המורה. מאתגרת אף יותר סלידתו של פריירה מהדיכוטומיה של יחסי תלמיד-מורה. הוא טען שבאמצעות דיאלוג ייווצרו בין התלמיד למורה יחסי הדדיות עמוקה, והם אלה שיאפשרו למידה מעמיקה, התפתחות ושינוי. פריירה מבקש שנראה במושגי תלמיד-מורה ומורה-תלמיד, כלומר מורה לומד ותלמיד מלמד, ככללים הבסיסיים של ההשתתפות בכיתה.

בדומה לתפיסה זו, הספר שלפנינו מזמין אותנו לראות את הקהילה כמשתתפת פעילה בתהליך המחקר. החוקר והקהילה חוקרים ביחד; ביחד הם מחליטים על הסוגיות הנחקרות, בוחרים את כלי המחקר, מבינים את הנתונים ומציעים תוכניות. אין הכוונה לחזק ולהעצים את הקהילה – אף שהעצמה טמונה גם היא, בגלוי או בסמוי, ביצירה ופיתוח של פרויקטים קהילתיים – הכוונה היא לערב את הקהילה ביצירת הידע. מחקר קהילתי מוגדר בספר כפרקטיקה שבה חברי הקהילה מעורבים כחוקרים של קהילותיהם.

הספר מציג מספר דוגמאות מדיסציפלינות שונות על מחקרים מהסוג הזה בקהילות שונות ומגוונות ברחבי העולם: אוסטרליה, אנגליה, דרום אפריקה, קנדה, הודו, איטליה, ספרד ועוד. עוד מציג הספר דוגמאות של מחקרים שבהם היו קבוצות אוכלוסייה שונות שותפות למעשה המחקר: אינדיאנים, צעירים, נפגעי נפש, מהגרים, פליטים ואחרים.

1 ד"ר עידית בליט כהן היא מרצה בכירה וראש המגמה לעבודה סוציאלית קהילתית וראש תוכניות שוורץ בבית הספר לעבודה סוציאלית ולרווחה חברתית ע"ש ברוואלד באוניברסיטה העברית בירושלים. מתמחה בעבודה קהילתית ובקורסים משלבי עשייה חברתית (שיתוף אקדמיה קהילה).

אף שפרקי הספר השונים משקפים את אותה תפיסת עולם שעל פיה חברי הקהילה שותפים פעילים במחקר, ניתן לקרוא על מגוון רב של שיטות המאפשרות להוציא את הרעיון מהכוח אל הפועל. כך מוצג בספר רצף אופני השתתפות של הקהילה במחקר, מהשתתפות מלאה עד השתתפות נמוכה, המתמקדת לדוגמה באיסוף מידע בלבד. אמנם בכל השיטות הקהילה מעורבת במידה כלשהי, אבל מידת השתתפותה בתהליך המחקר משתנה משיטה לשיטה. מגוון רחב זה חושף את הקורא לסוגיות תיאורטיות, מתודולוגיות ופרקטיות ולאתגרים, לחולשות ולחוזקות הנוגעים למחקר הקהילתי. הקורא נחשף גם למודלים שונים של מחקר קהילתי, המתאפיינים ברמות שונות של מעורבות, העצמה, השתתפות והשפעה על האנשים ועל הפרקטיקות.

מקריאת הפרקים השונים ניתן ללמוד, לא רק על הדילמות והקשיים השונים המתעוררים במחקר קהילתי, אלא גם על הדרכים להתמודד עמם. כך, לדוגמה, ניתן לראות שלפעמים נדרשת הכנה של הקהילה לעבודה עם חוקרים מקצועיים. בדומה לכך, לעתים על החוקרים המקצועיים לנקוט משנה זהירות ולהימנע מלהכליל את כל חברי הקהילה תחת זהות אחת משותפת ובכך להתעלם מהפרטים השונים המרכיבים אותה.

הספר נחלק לשלושה חלקים. בחלק הראשון מוצגות סוגיות תיאורטיות ומתודולוגיות, ובהן טיעונים לטובת שילוב קהילות במחקר באופנים שונים. חלק זה גם מתמודד, בהצלחה לא מבוטלת, עם סוגיות של תוקף ומהימנות, כשהקהילה משחקת תפקיד מפתח בתהליך החקר.

החלק השני דן בסוגיות אתיות ובעוצמה ורגש כמושגי מפתח במחקר קהילתי. בחלק זה מוצגות דוגמאות מספר, המראות כיצד יחסי כוח ועוצמה משפיעים על המחקר הקהילתי וכיצד ניתן לנהל יחסים אלה, כדי שלא ייווצר מצב שהם אלה שישתלטו על המחקר.

החלק השלישי של הספר מורכב מפרקים המציגים מספר סוגיות קונקרטיות הכרוכות במחקר הקהילתי; למשל: כיצד מגייסים את חברי הקהילה לתהליך; כיצד מלווים את הקהילה תוך כדי העצמתה; סוגיות שפתיות ועוד כיוצא באלה. אחד הפרקים המעניינים בחלק זה של הספר הוא פרק 17 המתאר פרויקט שנעשה בקרב מתבגרים אינדיאנים בווסטסאנה שתכליתו היתה לצמצם התנהגויות מיניות שיש בהן סיכון. הפרק מאפשר לראות כיצד בשיטת מחקר טרנספורמטיבית-משתתפת, שבה נעשה שימוש בשפה המקומית, בפתגמים, בשירים ובסיפורים של התרבות המקומית, התחזקו היחסים בין החוקרים לקהילה ונחלשה נטיית המתבגרים לאמץ התנהגויות סיכוניות.

נראה שהספר שלפנינו הופך רלוונטי במיוחד בעידן שבו מתחזקת הקריאה למוסדות להשכלה גבוהה להגביר את מעורבותם בפעילויות שונות בקהילה ולשתף פעולה עם קהילות בפתרון בעיות חברתיות. הספר מחדד את חשיבות תרומתן של האוניברסיטאות לקהילות ומרחיב על האפשרויות השונות של הקהילות לתרום מהמשאבים ומהידע שלהן.

במפגש מסוג זה בין האקדמיה לקהילה נוצר עולם תוכן חדש וידע רב, שספק אילו היה נוצר, ללא המפגש. זהו המסר העיקרי והמרענן של הספר. אנשי מקצוע המתעניינים בתחום של מחקר בכלל וקהילות בפרט ימצאו בו עניין רב.

מקורות

Freire, P. (1973). *Education for Critical Consciousness*. New York: Seabury Press.

אתגר העוני של המשפט המינהלי

איל פלג

תל אביב: רסלינג, 2013. 814 עמודים

סקרה: ענת הרבסט¹

כאלו אִפְשָׁר לַמִּתַּח קו וְלוֹמַר: מִתְחַתּוֹ הָעֵנִי.
 הִנֵּה הַלְחָם שֶׁבְּצַבְעֵי אִפּוֹר זֹלִים
 נִהְיָ שָׁחַר וְהִזְיָתִים בְּצַלְחַת קֶטְנָה
 עַל מִפְתַּי הַשְּׁלַחָן.
 בְּאִוִּיר, עִפּוֹ יוֹנִים בְּמִטְס הַצְּדָעָה
 לְצִלְיֵי הַפְּעֵמוֹן שֶׁבִּיד מוֹכֵר הַנֶּפֶט בְּעֵגְלָה הָאֲדָמָה,
 וְהִיָּה גַם קוֹל הַנְּחִיתָה שֶׁל מַגְפֵי הַגּוֹמִי בְּאֲדָמָה הַבְּצִית.
 הִיִּיתִי יֶלֶד, בְּבֵית שֶׁקָּרָאוּ לוֹ צְרִיף,
 בְּשִׁכּוֹנָה שֶׁאִמְרוּ עֲלֶיהָ מַעֲבְרָה.
 הַקּוֹ הַיְחִיד שֶׁרָאִיתִי הִיָּה קוֹ הָאֶפֶק וּמִתְחַתּוֹ הַכֹּל נִרְאָה
 עֵנִי.

(רוני סומק, קו העוני, בתוך **גן-עדן לארז**, 1996)

ספרו של איל פלג התפרסם בשנת 2013, שנה שבה עמד שיעור העוני בקרב ילדים בישראל על כ-30%. זאת ועוד, נתוני המוסד לביטוח לאומי מלמדים שבהשוואה ליתר מדינות ה-OECD ישראל נמצאת במקום שלישי מבחינת שיעור העוני, ורק בטורקיה ובמקסיקו שיעורי העוני גבוהים יותר (אנדבלד, ברקלי, גוטליב והלר, 2014). הספר עוסק במפגש הלא שקול בין אנשים החיים בעוני לבין רשויות הרווחה. לעוצמה שאלה האחרונות מחזיקות בידיהן יש השפעה מרחיקת לכת על חייהם של העניים. הספר מבקש להתאים את המשפט המינהלי-הציבורי למפגש בין אנשים החיים בעוני לבין רשויות הרווחה, המפגינות "שלטונות מינהלית אינטנסיבית", במלותיו של פלג.

1 ד"ר ענת הרבסט היא ראשת מסלול מגדר בשטח, התוכנית הבינתחומית ללימודי מגדר, אוניברסיטת בר אילן. תחומי המחקר העיקריים שלה הם ההיבטים המגדריים של מדיניות הרווחה, רשת הביטחון הסוציאלי, תוכניות עידוד תעסוקה וכן גירושין.

לספר ארבעה שערים: הראשון עוסק בתופעת העוני, בהסברים לה ובמאפייניה הבולטים בישראל. השני מציג סיפורי עוני ובמרכזם המפגש בין העניים לרשויות הרווחה. השלישי מציג טיעון המצדד ביצירת הקשרים תחומיים ליסוד הכללי של המשפט המינהלי, ובעניין שלנו הקשר הרווחה. השער הרביעי והאחרון מציג הצעות שונות לקידום דגשים במשפט המינהלי בהקשר זה.

תחום הפעילות המינהלי שהחוקר מכנה "הקשר הרווחה של העוני" הוא תחום המאגד בתוכו פעילויות של רשויות מינהל שונות לטובת אנשים עניים בהתאם להסדרים שונים. מדובר בין השאר במוסד לביטוח לאומי (בעיקר דרך התוכנית להבטחת הכנסה המעגנת את זכותם של עניים לקצבת קיום מינימלית), במחלקות הרווחה המקומיות (המגיעות סיוע חומרי או טיפול), ברשויות הממונות על הדיור (ומטפלות בדיור הציבורי ובסיוע בשכר דירה) וברשויות החשמל או המים (בהקשר של הליכי ניתוק מאספקה בשל אי תשלום).

מדינת הרווחה המודרנית עיגנה בחקיקה את מערך הזכויות המגיעות לאוכלוסיית העניים, אך במדינות רבות זכויות אלה נגזלות מהם חדשות לבקרים, בין היתר בשל תפיסות שליליות כלפיהם. תפיסות אלה הרווחות מקדמת דנא מתועדות בהרחבה בספרות המחקרית, המעידה על כך שאנשים עניים מואשמים לעתים מזומנות במצבם. תפיסת העניים באופן שלילי מובילה לתיוגם, להדרתם ולפגיעה בזכויותיהם. ולא פעם, כשמדובר בהם, הממסד מרשה לעצמו להטיל עליהם פיקוח חברתי הדוק ולהצר את צעדיהם. לא אחת העניים נתפסים כאנשים שאינם ממלאים את חובתם האזרחית – לעבוד למחייתם, לשלם מסים ולהוות דוגמה לילדיהם.

אחת הדוגמאות הבולטות היא ההתייחסות לאימהות חד הוריות עניות, שהן אחת הקבוצות המועדות ביותר לעוני. למשל: בשנות ה-90 של המאה הקודמת התייחסו אליהן בארצות הברית כאל אזרחיות שאינן ממלאות את תפקידן כמפרנסות והמהוות דוגמה רעה לילדיהן. התייחסות זו, שגובתה בדימויים שליליים וגזעניים, היתה התשתית לקיצוצים מרחיקי לכת בקצבאות הקיום שלהן. "מלכת הרווחה" (welfare queen), למשל, היה הכינוי של אישה אפרו-אמריקנית היושבת בבית, צופה בטלוויזיה ויולדת תינוק אחר תינוק, כדי לשרוד כלכלית ולחיות על חשבון משלמי המסים. דימוי אחר, מתייג לא פחות, הוא התלויה הפתולוגית. משמעותו היא שהתלות שוללת מהתלויות את הרציונליות, ועל כן אין הן יכולות לראות את מצבן לאשורו ולהבין שהרווחה מושכת אותן כלפי מטה (Hirschmann, 2001). ננסי נייפֶלס (Naples, 1997) טענה שקיצוצי תוכניות הרווחה בארצות הברית בשנות ה-90 של המאה הקודמת היו כרוכים בתפיסה שראתה חשיבות פחותה בעבודת הטיפול ובהכניית התלות באשר היא, גם תלות הדדית, כפתולוגיה. בד בבד התוו השמרנים בארצות הברית מגמה של חיזוק המבנה הדו הורי. אחת מהשתמעויותיה היתה עידוד אימהות חד הוריות להינשא מחדש (Mink, 1998). כך

יוחסה סוגיית העוני של נשים, לא לגורמים מבניים, כמו מחסור במעונות יום ושכר נמוך, כלומר להיבט הציבורי, אלא למאפיינים האישיים-הפרטיים. האשמת העניים בעוניים שומטת את הקרקע מתחת לאפשרות למצוא פתרונות ברמה המבנית. דימויים שליליים נלוו אף לשיח שביקר את מאבקן של האימהות החד הוריות בישראל בקיץ 2003 (Ajzenstadt, Herbst, 2013).

הספר מתייחס למפגש "האינטנסיבי והתכוף", כלשון המחבר, של האנשים העניים עם רשויות הרווחה, מפגש הכרוך בפיקוח ובפגיעה בפרטיות. מערכת היחסים בין העניים לרשויות המינהל (כמו המוסד לביטוח לאומי ולשכות הרווחה המקומיות) מאופיינת לא פעם בתחושה של תלות ופחד, שכן לרשויות אלה יש סמכות לחקור את מקבלי הבטחת הכנסה ולפקח על פעולותיהם, כדי למנוע ניצול לרעה של מערכות התמיכה. ואולם אין השליטה על משאבי הקיום המינימלי של מקבלי הקצבאות מסתיימת בכך, אלא זולגת גם למרחבי הזמן של העניים: עליהם להמציא שוב ושוב טפסים, להתייצב במשרדים, להמתין בתורים. יש לזכור שרבים מהעניים היום הם עובדים עניים, ששכרם לא מאפשר להיחלץ מהעוני.

פעולותיו של המינהל הציבורי מונחות בידי עקרון על – עקרון הנאמנות. עיקרון זה אומר שהשלטון הוא נאמן הציבור. נאמנות מחייבת הגינות, וזו מחייבת התנהגות שתכליתה לקדם את טובת הציבור. עיקרון זה רלוונטי לכל אדם באשר הוא, על אחת כמה וכמה כאשר מדובר באנשים עניים הכפופים לעול המוסדות, שהשפעתם על איכות חייהם מרחיקה לכת. בספר מובאים מספר סיפורי עוני, המתארים איך הופרה חובת הנאמנות כלפי ציבור מקבלי קצבאות הבטחת הכנסה (למשל דרך פגיעה בזכות לשימוע לפני הפסקת תשלום הקצבה או הסבר חלקי מדי על הסיבה להפסקת התשלום). אין ספק שאין המוסד לביטוח לאומי צריך לשלם קצבאות לאלה שאינם זכאים להן. יחד עם זאת אין טעם להיחפז ולשלול אותן. הצעתו של המחבר בעניין זה היא להשלים את החסר דרך הפעולה המינהלית, וזהו המרכיב המתווך בין הפן הפסיבי לאקטיבי. נדרשת פעולה של הרשות, כדי להבטיח את התנהלותם של הליכי השימוע. לפי המחבר, אל לרשות להסתפק במשלוח התראות ותו לא; שכן פעולה זו משקפת הבנה רזה של זכות הטיעון. מכיוון שאין העברית שגורה בפייהם של רבים ממקבלי הקצבה, יש להוסיף לפנייה בכתב גם פנייה בעל פה. התלות של העני ברשות, הפחד ממנה, תחושת ההשפלה, פערי השפה וההשכלה, כל אחד מהם בנפרד וכולם יחדיו, מהווים מחסומים המונעים מפרטים עניים לממש במלואה את זכות הטיעון מול פקידי הרווחה.

יש לזכור גם שנדרשת פעולה מהירה לטובת אלה הנשענים על קצבאות הקיום, שכן שלילת קצבה על סמך תשתית עובדתית רעועה מעמידה משפחות עניות בסכנה ממשית. על כן המחבר מציע לפתח את המשפט המינהלי גם באפיק של דיני התשתית העובדתית. המינהל הציבורי מחויב גם לעקרון השקיפות ולעקרון האחראיות. שקיפות אמיתית

יכולה לרכך ולו במעט את העצימות השלטונית ביחסים בין רשויות הרווחה לפרטים העניים. ועקרון האחיותיות מתממש במלואו, כאשר הרשות עצמה יוזמת מסירת מידע לציבור. כשהרשויות לוקחות בחשבון את החיים בעוני על כל המשתמע מהם (המפגש האינטנסיבי של העניים עמן וכוחן עליהם), עליהן להקפיד ביתר שאת על הנמקה ברורה, מפורטת, חד משמעית ולא מעורפלת.

התארכות זמן הטיפול בבקשה לתמיכה, מורכבות תהליך הפנייה, המתנות ארוכות במשרדי הרשות, התמודדות עם מסמכים רבים, מורכבים וקשים להבנה, דרישה מהתובע להמציא עוד ועוד מסמכים – כל אלה מביאים אנשים עניים לייאוש מן המערכת, לאובדן אמון ולחזיון תחושת הקיפוח והניכור ואף לנטישת מעגל התמיכה. על כך ניתן להוסיף את מורכבותם של דיני הביטחון הסוציאלי. אף שחובת החקיקה מוטלת על הרשות המחוקקת כדי להגן ולהנגיש זכויות למוחלשים, חוק הבטחת הכנסה ופרקים מסוימים בחוק הביטוח הלאומי (ראו למשל הפרק העוסק בביטוח נכות) מורכבים, מסורבלים מאוד ולא מוכנים, מה שמרחיק את הזכאים ממיצוי זכויותיהם. על כך יש להוסיף שבעידן של הפרטה של תחומים רבים ו"ייבוש" מכוון של המגזר הציבורי, גם הפקידים דורשי הטוב (ובהם פקדי שירות התעסוקה, עובדים סוציאליים) מתקשים לפעול לטובת העניים בשל העומס העצום המוטל עליהם עקב הקיצוצים. פיתוח ההקשר הייחודי של המשפט המינהלי בעניין העוני מחייב סיוע אקטיבי מצד הרשויות והגדלת המשאבים של המגזר הציבורי. יתר על כן, תוכניות מהל"ב ואורות לתעסוקה שנסגרו לימדו הלכה למעשה על ניגוד העניינים הגלום בתהליכי ההפרטה של שירותי הרווחה. מסחור זכויות אדם והעברת הטיפול במקבלי הקצבאות לחברות עסקיות שמטרתן הפקת רווחים הופכים את המינהל הציבורי האמון על שמירת זכויות אלה לגוף כמעט מיותר. מקרה הפרטה זה מלמד ביתר שאת על חשיבותו של מינהל ציבורי שמטרתו המוצהרת היא טובת הציבור, בשונה מחברות עסקיות שמטרתן יצירת רווח גדול ככל האפשר.

הספר עוקב אחר הטענה שהמשפט המינהלי הוא תחום צעיר המצוי עדיין בתהליכי התהוות ועל כן גם כללי מדי. המחבר מציע לנתב אותו להקשרי הרווחה (תוכניות הביטחון הסוציאלי, שירותי הרווחה האישיים בשלטון המקומי, שירות התעסוקה ושירותי הדיור הציבורי). המשפט המינהלי הישראלי הוא בעיקר תולדה של פסיקה, ורק מיעוטו עוסק בחיקוק. כשהוא סוקר את הפסיקה המינהלית הקנונית מסיק המחבר שהיא לא עסקה כמעט בזכויות חברתיות. גם פסיקה מינהלית קנונית עקב עתירות של נשים עסקה בעיקר בנשים שאינן מוחלשות, ונגעה דווקא למעמדן החזק של נשים אלה. עניינו המרכזי של ספר זה הוא הצעת רפורמה מקיפה במשפט המינהלי בהקשר של רווחה. חזקתו היא במבט הרחב והכוללני שלו על הצרכים העולים מהשטח ובמגוון הפתרונות שהוא מציע כדי להתמודד עמם.

ספר חשוב זה מתאים לחוקרים וללומדים את תחומי המשפט, המדיניות הציבורית והמינהל הציבורי ואת מערכת הביטחון הסוציאלי, כמו גם לעובדים סוציאליים ולקובעי מדיניות. הוא תורם תרומה חשובה מאוד לקידום החשיבה על פיתוח המשפט המינהלי בהקשר של תחום הרווחה.

מקורות

- אנדבלד, מ', ברקלי, ג', גוטליב, ד' והלר, א' (2014). דוח העוני והפערים החברתיים – דוח שנתי, 2013. ירושלים: המוסד לביטוח לאומי.
- Ajzenstadt, M. (2009). Moral panic and neo-liberalism: The case of single mothers on welfare in Israel. *The British Journal of Criminology*, 49 (1), 68-87.
- Herbst, A. (2013). Welfare mom as warrior mom: Discourse in the 2003 Single Mothers' Protest in Israel. *Journal of Social Policy*, 42 (1), 129-145.
- Hirschmann, J. N. (2001). A Question of freedom, a question of rights? Women and welfare. In J. N. Hirschmann & U. Liebert (Eds.), *Women and welfare – Theory and practice in the United Europe* (pp. 84-107). New Brunswick: Rutgers University Press.
- Mink, G. (1998). *Welfare's end*. Ithaca: Cornell University Press.
- Naples, N. A. (1997). The new consensus on the gendered social contract: The 1987-88 U.S. congressional hearings on welfare reform. *Signs*, 22, 907-945.

The Routledge International Handbook of Social Justice

Michael Reisch (Editor)

Abingdon, Oxon; New York: Routledge. 2014. 534 pages

סקרה: ליוזא אירני-סבן¹

באסופת המאמרים שערך מבקש פרופ' מיכאל רייך (Michael Reisch) להציג מנעד רחב ומגוון של היבטים היסטוריים, תרבותיים, פילוסופיים, פסיכולוגיים ופוליטיים של העיסוק בשאלת הצדק החברתי, ובכך הוא יוצר אפקט כדור שלג, הסופח אליו חומרים שונים במהלך גלגולו במדרון, עד שהוא גדל לממדים השונים מגודלו המקורי.

הניסיון להכיל את מגוון הגישות והרעיונות ולשקף את מספרן הגדל של הדיסציפלינות המגלות עניין בחקר הצדק החברתי או, כפי שהעורך מדגיש, ב"גילוי של אי הצדק בתחומי העשייה האנושית השונים" (ע' 1) נשען על פלטפורמה מקיפה ובינתחומית, שאליה חברו יחדיו אנשי מקצוע מתחומי החינוך והעבודה הסוציאלית, חוקרים מדיסציפלינות שונות ובכלל זה משפטנים, פסיכולוגים, סוציולוגים, אנשי מדע המדינה, אנשי רוח ותרבות מכ-12 מדינות בעולם. אסופה זו, המתחקה אחר ההבדלים הטמונים במצע החברה, התרבות, המחקר והאמונה דרך גישה בינלאומית משווה לצדק חברתי, מהווה אפוא בסיס תיאורטי ופרקטי למקבלי החלטות בתחום המדיניות החברתית.

אף שמטרתה המוצהרת של האסופה היא לייצר מודעות גלובלית להלכי החשיבה והפרקטיקות הרווחים בתחום הצדק החברתי, היא מתאימה לקהל הקוראים הישראלי, שכן הבעיות הנידונות במאמרים הנכללים בה, כגון דיור בר השגה, שירותי רפואה פרטיים (שר"פ) במסגרת מערכת הבריאות הציבורית, הבטחת הכנסה ועוד, התעוררו בהקשר הישראלי.

לספר ארבעה שערים המאפשרים לכל קורא לגשת להיבט המעניין אותו בשאלת הצדק החברתי.

השער הראשון עוסק בהיסטוריה ובתשתית התיאולוגית והרעיונית של מושג הצדק החברתי. מאמרו של לורנץ (Lorenz, עמ' 27-38) סוקר את התפתחות מושג הצדק

1 ד"ר ליוזא אירני-סבן מבית ספר לאודר לממשל, דיפלומטיה ואסטרטגיה, המרכז הבינתחומי הרצליה, היא חוקרת בתחום האתיקה והמדיניות הציבורית. לאחרונה פרסמה בהוצאת State University of New York ספר שבוחר את יישום תפיסת הצדק החלוקתי בניהול אסונות טבע.

החברתי בעולם המערבי מאמצע המאה ה-19 ואת אמות המידה שעל פיהן נדרשו מוסדות חברתיים לחלק טובין ועלויות בין האזרחים. מאמרו של תומפסון (Thompson, עמ' 61-73) בוחן את התפתחות תפיסת הצדק החברתי במזרח התיכון, ששיאה היה ב"אביב הערבי" שהחל בראשית 2011. עבור העולם כולו סימל האביב הערבי את הפתיחות של צעירי מדינות המזרח התיכון לקבל את הערכים המערביים של צדק חברתי ודמוקרטיזציה כמענה לגיטימי למצוקות הכלכליות והחברתיות, במיוחד אבטלת צעירים ואבטלת משכילים במדינות המזרח התיכון. מאמרו של מגווייר (Maguire, עמ' 27-38) בשער זה מתחקה אחר המקורות התיאולוגיים של מושג הצדק החברתי דרך פרקטיקות דתיות ביהדות ובאיסלאם בהעדר מסגרת מדינית מאורגנת. המצוות החברתיות הנכללות בטקסט המקראי, למשל, ביקשו לחולל שינוי מהותי במערכות היחסים בין עשירים לעניים, בין המעמדות החברתיים ובמשטר הכלכלי-החברתי כולו. מצוות חברתיות שקבעה התורה, כגון שחרור עבדים, שמיטת חובות, לקט, שכחה ופאה, מטילות על העשירים את האחריות לסייע לשכבות החלשות וחותרות לצמצם את הריבוד החברתי ואת הפערים החברתיים. התורה חרתה על דגלה, לא את ערך השוויון, אלא את הראייה הזולתנית הנובעת מהרגישות לסבלו של האחר. ה"זכאת" – המעשר שכל מוסלמי מחויב בו – הוא אחת המצוות החשובות באיסלאם; גם כאן הדגש הוא על חובת האחריות ההדדית. אם כן, המקורות התיאולוגיים עשויים להוות השראה גם בנושאים המעסיקים אותנו כיום בתחום הצדק החברתי.

השער השני עוסק בשאלת הצדק החברתי דרך גישות פילוסופיות עכשוויות שפותחו כחלופה לתיאוריית הצדק של רולס (1971), ויש להן השפעה מעשית על עיצוב מדיניות חברתית וכלכלית. מאמרם של קים ושראדן (Kim & Sherraden, עמ' 202-215) מציג את גישת היכולות שפיתח חתן פרס נובל לכלכלה ההודי אמרטיה סן (Sen), כדי להתמודד עם סוגיית אי-צדק בר תיקון בדרך שונה מרולס, שביקש בתיאוריה שלו להתוות את מאפייני הצדק האידיאלי ואת כללי הצדק שתאמץ חברה בתנאים של "מסך הבערות". סן משוכנע שיש להתייחס להבדלים ביכולתם של בני אדם להמיר משאבים לתפקודים שונים, כאשר מעריכים את רווחתו של הפרט. כך, למשל, כשנדרשים להשוות בין משטרי רווחה שונים כדי לבחון עד כמה הם מקדמים צדק חברתי או מצמצמים עוולות, יש צורך להתבסס על בחינת תפקודים חברתיים, גופניים ופסיכולוגיים. מבחינת מעשית מציע סן לקחת בחשבון נורמות של אפליה ודיכוי על רקע מגדר, מוצא אתני, דת, מקום גיאוגרפי וגזע, המשפיעות על יכולתם של בני אדם לממש את ההזדמנויות והמשאבים החברתיים והכלכליים המוגבלים המחולקים בין הפרטים בחברה, מעבר למדדים הכלכליים של צמיחה והכנסה.

מאמרם של גריי, אגליאס ואירווינג (Gray, Agllias, & Irving, עמ' 173-187) מביא בהקשר זה את הביקורת הפמיניסטית של הפילוסופית האמריקנית ננסי פרייזר (Fraser),

המצדדת בקריאתו של סן לכוונן תיאוריית צדק חברתי, הכוללת מרכיבים תרבותיים שייצגו את זהותן של קבוצות תרבותיות שונות במוסדות חברתיים ופוליטיים, כגון כלי התקשורת או מערכת החינוך, ומרכיבים חברתיים וכלכליים שמטרתם להתמודד עם תופעות של ניצול עובדים המועסקים בתנאים השוללים מהם זכויות אדם ואמצעי קיום בסיסיים.

השער השלישי מבקש לצקת לדיונים התיאורטיים בסוגיית הצדק החברתי תוכן מעשי. בהקשר זה דן מאמרו של מרסטון (Marston, עמ' 237-248) ביישום תפיסתו של סן במדיניות הבטחת ההכנסה. הוא טוען שכדי להבטיח תכנון יעיל של מדיניות הבטחת הכנסה (בנוגע לשילוב מובטלים מבוגרים בשוק העבודה, למשל), יש להסתמך על בדיקת תפקודים ולא רק על רמת ההכנסה. ויכוח בנושא התעורר לאור המלצותיה של ועדת אלאוף לצמצום שיעור העוני בישראל (יוני 2014). דוח ועדת אלאוף קבע שיש לפתח מבחן תעסוקה אפקטיבי, שיקבע לאור מדדים שונים מי יכול לפרנס את עצמו, ובמקביל להגדיל את קצבאות הבטחת הכנסה. מבקרי הדוח הביעו את חששם שהגדלת הקצבאות עלולה ליצור תמריצים שלילים להשתלבות בעבודה. מרסטון מציע שהטיפול בסוגיה של אבטלה או העדר תעסוקה, העומדת בראש סדר העדיפויות של מדינות הרווחה השונות, ייעשה לאור מודל מדיניות הסעד (Workfare) שהונהג בארצות הברית, כדי לבסס רשת ביטחון של עזרה סוציאלית שעיקרה קידום השתלבות בשוק העבודה, הרחבת אפשרויות התעסוקה ושיפור מערך ההכשרות המקצועיות. מודל זה מתנה את התמיכה והסיוע של מערכת הביטחון הסוציאלי בהשתלבות בשוק העבודה.

השער הרביעי עוסק בייצוגים התרבותיים של תפיסת הצדק החברתי. המאמרים בשער זה סוקרים את העשייה האמנותית בתחום הצדק החברתי. בשל השפעתה של האמנות על נמעניה וכוחה לתעל את רגשותיהם לכיוון של תמיכה בסדר יום חברתי החזרת על דגלו את ערכי הצדק החברתי, רואים הכותבים את האמנות והיצירה כאמצעי נוסף להעלאת המודעות לאי צדק ועוולות ולעתים אף לאקטיביזם ולמחאה.

אין ספק שספרו של רייך תורם תובנות חשובות בנוגע לצורך להישען על דיסציפלינות מחקר מגוונות, כדי לתרגם את עקרונות הצדק החברתי לתחום המדיניות החברתית. יש בספר אמירה מובהקת בדבר חשיבותה של היכרות מקיפה עם גישות תרבותיות, פוליטיות, ערכיות ומוסריות שונות, כדי להאיר ולנתח ברמות מגוונות של המשגה ובתחומי מדיניות שונים את השאיפות המנוגדות לצדק חברתי, ובכך לסלול את הדרך למפגש בין אזרחי העולם במקום שבו נכשלו כלים פוליטיים וטכנולוגיים. עם זאת, יצירת פלטפורמה בינתחומית שמקורה בהבדלי תפיסות וגישות מחקריות עלולה להוביל לאובדן היכולת להגיע להסכמה גלובלית על עקרונות הצדק החברתי ולהחליש את מידת ההבנה והסולידריות המכוונות ומניעות שיקולים של צדק מלכתחילה.

The New Politics of Disablement (2nd ed.)

Michael Oliver & Colin Barnes

Basingstoke: Palgrave Macmillan. 2010. 248 pages

סקר: רוני הולר¹

על פי רוב ניתן להצדיק ביקורת אודות מהדורה חדשה של ספר, כשעומדים בשני תנאי סף עיקריים: מרכזיותו של הספר לחברה ולתחום שהוא מכסה והערך המוסף שהמהדורה החדשה מספקת. ספרם המחודש של מייק אוליבר וקולין ברנס עומד בשני תנאים אלה. המהדורה הראשונה, שנכתבה בידי אוליבר בשנת 1990 תחת השם *The Politics of Disablement*, היתה במהרה לאבן דרך בלימודי מוגבלות, אותה דיסציפלינה אקדמית ששמה לה למטרה לבחון באופן ביקורתי את תופעת המוגבלות ולהציבה בתוך הקשר תרבותי, היסטורי, כלכלי ופוליטי. למעשה בשני העשורים האחרונים אין כמעט דיון ביקורתי בתופעת המוגבלות שאינו מתייחס, בין באהדה ובין בהסתייגות, לספר זה ולטענות המועלות בו, ובראשן הקריאה לראות במוגבלות תופעה חברתית המהווה חלק בלתי נפרד מעלייתו של הקפיטליזם התעשייתי ומהסדר החברתי שהוא כונן. יתר על כן, במהדורה החדשה אוליבר, הפעם יחד עם חברו למחקר קולין ברנס, לא רק חוזר על אותם טיעונים חשובים, אלא גם מנסה להתמודד, הן עם הביקורות שעלו כלפיהם במהלך השנים והן עם השינויים שחלו במציאות החברתית, ובהם המשבר הכלכלי, מדיניות הצנע של הממשלה הבריטית וחקיקת אי אפליה כלפי אנשים עם מוגבלויות.

הספר עוסק במספר סוגיות מרכזיות; לחלקן מוקדש פרק שלם, וחלקן שזורות לאורכו. סוגיה מרכזית ראשונה היא הגדרת המוגבלות, וגלומה בה השאלה אם היא תופעה פרטנית, רפואית ותפקודית או שמא תופעה קולקטיבית וחברתית הנטועה בזמן ובהקשר. מנקודת מבטם של אוליבר וברנס – אנשים עם מוגבלויות בעצמם ופעילים מרכזיים בתנועת הנכים הבריטית – אין שאלה זו בבחינת עיסוק תיאורטי גרידא; אלא היא מהווה מרכיב מהותי בקביעת מדיניות ובמאבקם הפוליטי והזהותי של אנשים עם מוגבלויות. והתשובה מבחינתם ברורה וחד משמעית: מוגבלות היא תופעה חברתית, ומעמדם המוחלש של אנשים עם מוגבלויות הוא תולדה של דיכוי חברתי וקולקטיבי. יתר על כן, גם כיום, לשיטתם, שני עשורים ויותר מאז יצא הספר לאור ועל רקע עיסוק אקדמי הולך וגובר בתחום לימודי המוגבלות, רבים מקובעי המדיניות, החוקרים ואנשי המקצוע עדיין

1 ד"ר רוני הולר מרצה בבית הספר לעבודה סוציאלית ולרווחה חברתית ע"ש ברוואלד, האוניברסיטה העברית בירושלים. מחקריו עוסקים במדינת הרווחה ובין היתר ביחסה ההיסטורי והנוכחי כלפי אנשים עם מוגבלויות.

תופסים מוגבלות כעניין פרטני ורפואי ולא רואים את ההקשר החברתי שלה. לניתוק זה השלכות כבדות משקל על המדיניות החברתית, אשר למרות התקדמויות ושינויים לא מעטים (כגון חקיקת אי אפליה) ממשיכה להתמקד באדם הנכה, בגופו ובנפשו.

אם אנו מניחים, כפי שמציעים אוליבר וברנס, שאין מוגבלות יכולה להתמצות במופעה הרפואיים והפסיכולוגיים ושהיא תופעה חברתית באופייה, הרי שאז עולה שאלה בדבר שורשיה ההיסטוריים-החברתיים ובדבר הגורמים שהובילו להבנייתה כתופעה פרטנית ורפואית וכמצב של טרגדיה אישית. גם במקרה זה תשובתם של אוליבר וברנס ברורה וחד משמעית: הדרתם השיטתית של אנשים עם לקויות ושונות בריאותית מהחברה הכללית, כלומר הפיכתם למוגבלים, קשורה בטבורה לעלייתו של הקפיטליזם התעשייתי, על השינויים שחלו בו במשך השנים. תשובה זו נשענת על מספר טיעונים עיקריים שאותם הם מציגים תוך התייחסות מעמיקה ויצירתית למגוון הוגים, החל במרקס וגרמשי, דרך ובר וקומט וכלה בפוקו: (1) המעבר לקפיטליזם תעשייתי שבר מסגרות ישנות והותיר אנשים עם מוגבלויות מחוץ לשוק העבודה השכירה. (2) כדי להתמודד עם ההיקף הגדול של נפגעי אותו מעבר פותחו עם השנים פתרונות שונים ומגוונים. פתרונות אלה, שאופני ביצועם העיקריים הם השמה במוסדות ותוכניות רווחה, היוו בעצמם כוח מרכזי בהבניית המוגבלות כטרגדיה אישית, בתהליכי סיווג רפואיים ובהבנייתם של אנשים עם מוגבלויות כמסכנים. (3) הבניה זו של המוגבלות, אשר בבסיסה שינויים במערכת הכלכלית, תווכה ולובתה באמצעות אידיאולוגיות של אינדיבידואליזם, מדיקליזציה ונורמליות.

סוגיה אחרת, שבה ימצאו קוראי כתב עת זה עניין מיוחד, היא תפקידה של מדיניות חברתית בהבניית בעיית המוגבלות. נקודת המוצא של המחברים היא שלמדיניות חברתית השפעה עצומה על אופן הגדרת המוגבלות (ולחפך) או, אם להשתמש בציטוט שהם שואלים: *disability is whatever policy says it is* (עמ' 120). הפרספקטיבה של העשורים האחרונים גם מאפשרת להם לבחון במהדורה החדשה כיצד עיצובה מחדש של מדינת הרווחה בעשורים אלה, תוך הדגשת מושגים כמו "עצמאות" ו"הסתמכות עצמית", מבנה את מושג המוגבלות, לא רק כמצב של טרגדיה אישית, אלא גם כמצב של תלות.

סוגיה אחרונה היא הניסיונות לשנות את מעמדם של אנשים עם מוגבלויות. על אף הרוח הפסימית העולה מהדיון, ואולי בגללה, יש בו כדי לעניין את הקורא הישראלי. שכן ניתוחם של אוליבר וברנס מציב לפנינו מראה עתידית שבה משתקף סיפורה של תנועה פוליטית רחבת היקף של אנשים עם מוגבלויות, כמו זו שהיתה בשיאה בבריטניה של שנות ה-90, הנכשלת במשימתה לקדם בצורה משמעותית את סדר היום שלה: שילוב אנשים עם מוגבלויות בחברה הבריטית. לגבי דידם של אוליבר וברנס לכישלון אבות רבים, ובהם הסתמכות יתר על שיח של זכויות, משברים כלכליים המאפיינים את המערכת הקפיטליסטית, תהליכי הפרטה ומסחור של מערכת הרווחה וחייבוק דוב של גורמים ממשלתיים ושל ארגונים למען אנשים עם מוגבלויות. דיון זה, אשר אף צופה פני עתיד,

מאפשר לקהל הישראלי, ובמיוחד לפעילים חברתיים ולחוקרים העוסקים בנושא, לבחון באופן ביקורתי את סיכויי ואופני ההצלחה של אותם ניסיונות דומים, הקורמים עור וגידים בשנים האחרונות גם בישראל. אמנם כלל לא בטוח שהפרוגנוזה הפסימית של הספר תקפה גם למקרה הישראלי, אבל לדיון בה יש חשיבות גדולה.

הספר עצמו לא חף מבעיות תוכניות וצורניות. אחד המניעים המרכזיים להוציא מהדורה מחודשת זו היה הרצון להתמודד עם הביקורות הפנים-דיסציפלינריות שהופנו במהלך השנים כלפי אוליבר וברנס, המתייחסות לסוגיות השונות שנסקרו לעיל. כך, למשל, ספג אוליבר ביקורת חריפה על הדגש הכמעט בלבדי שלו על גורמים חומריים, ובראשם המערכת הקפיטליסטית. ביקורת נמתחה גם על הדיכוטומיה החדה בין לקות למוגבלות וכן על היעדרה של החוויה האישית, והכואבת לעתים, של הראשונה. אמנם דומה שלאורך הספר אוליבר וברנס משתדלים להתמודד עם ביקורות אלה בכנות, ולעתים אף לשלב בטיעוניהם את תובנותיהן, אבל בחלק הארי של המקרים אין מאמציהם נושאים פרי; אולי משום שמלבד ההכרה בביקורות ובעיות שהן מעלות אין הם מספקים די כלים אנליטיים שיאפשרו להתמודד איתן כראוי. יתר על כן, הניסיון לשלב את התובנות מביקורות אלה, לא רק מייצר תחושה של דיון פנים דיסציפלינרי הפונה לקהל מצומצם, אלא גם נעשה לעתים בזהירות ובצורה סכמטית על חשבון הספונטניות, הזרימה והראשוניות שאפיינו את המהדורה הראשונה. על אף מגרעות אלה ואף שחלק נכבד ממנו מתמקד במקרה הבריטי, הספר במהדורתו החדשה מהווה כלי שימושי רב ערך לקורא הישראלי, בין שהוא פעיל חברתי, קובע מדיניות או איש אקדמיה. הדיון בסוגיות, שחלקן נסקרו לעיל, מספק נקודת מבט מעניינת, מקיפה וביקורתית על תופעה שרבים בתוכנו עדיין נוטים להדגיש רק את מופעיה הרפואיים והשיקומיים. בהקשר זה ראוי לציין שלמרות המורכבות והעושר שהוא מציע, הספר כתוב בשפה פשוטה, ולא בכדי; הפשטות נובעת מאידיאולוגיה (מוצהרת) של המחברים, ושל חוקרי מוגבלות אחרים, להנגיש את הכתיבה בנושא לרוב האוכלוסייה.

עיון ראשון

Family Policy and Disability

Arie Rimmerman

New York: Cambridge University Press. 2015. 212 pages

ספרו של רימרמן בוחן ומנתח את מצב העניינים ואת היקף המדיניות הנוגעת למשפחות שיש בהן ילדים עם מוגבלויות, ומספק סקירה עמוקה ומבוססת ראיות של המצב המשפטי והתכנוני בנושא זה. הספר מציג דיון בפערים בין צורכי משפחות אלה לבין מדיניות ציבורית עכשווית, בהתבססו על סקרי משקי הבית שלהן. עוד מציע הספר ניתוח השוואתי של מדינות שונות (ארצות הברית, צרפת, בריטניה ושוודיה) על פי פרמטרים של קצבאות, זיכויי מס וניכויים והטבות שונות למשפחות של ילדים עם מוגבלויות. יותר מכול הספר ממשיך לפתח את הדיון בנוגע לתפקידה הקריטי של מדיניות הממוקדת במשפחה, כפי שהוא בא לידי ביטוי באמנת האומות המאוחדות בדבר זכויותיהם של ילדים עם מוגבלויות ובנוגע לעתיד המדיניות כלפי משפחות שיש בהן ילדים עם מוגבלות בתקופות של משבר כלכלי.

Social Workers Affecting Social Policy: An International Perspective on Policy Practice

John Gal & Idit Weiss-Gal (Editors)

Bristol: The University of Bristol. 2013. 215 pages

ספר זה הוא הספר הראשון מסוגו בישראל הבוחר במבט בינלאומי את מעורבותם של עובדים סוציאליים בעיצוב מדיניות חברתית. הוא מהווה המשך לחיבורים קודמים של העורכים, המקדמים פרקטיקות מדיניות בעבודה סוציאלית. הספר דן במעורבותם של עובדים סוציאליים במדינות שונות, בעלות מבנה מוסדי שונה, בעיצוב מדיניות חברתית, בדפוסי מעורבותם ובגורמים המסבירים אותה. הספר מציע תובנות שונות בנוגע

למעורבות עובדים סוציאליים בשמונה מדינות שונות בשינוי מדיניות, בשיח העבודה הסוציאלית ובחינוך. הספר יעניין בעיקר עובדים סוציאליים, סטודנטים, אנשי חינוך וחוקרים מתחום המדיניות הציבורית בכלל והמדיניות החברתית בפרט.

גילנות בחברה הישראלית – הבניה חברתית של הזקנה בישראל

ישראל (איסי) דורון (עורך)

ירושלים: מכון ון ליר והקיבוץ המאוחד. 2013. 298 עמודים

זהו הספר הראשון שיצא לאור בישראל, המעניק לקוראים סקירה מקיפה וביקורתית אודות ההבניה החברתית של הגיל – גילנות (ageism) – תופעה שמשמעותה התרבותית משקפת דעות קדומות, הטיות רגשיות ואף אפליה מוסדית. הספר הוא אסופת מאמרים פרי עטם של חברי קבוצת מחקר שפעלה במכון ון ליר בירושלים – חוקרים, אנשי אקדמיה ואנשי מקצוע בתחום הסיעוד והגריאטריה. הקבוצה סקרה את תופעת הגילנות על שלל היבטיה, הן ברמה התיאורטית הכללית והן במקרה האמפירי של החברה הישראלית. בין היתר נדרש הספר לשאלות אלה: מהי גילנות? האם תופעה זו ניתנת למדידה ועד כמה? האם החברה הישראלית היא גילנית ועד כמה? איך הגילנות באה בה לידי ביטוי? לצד שאלות רוחב אלה הספר מציג מחקרים שבדקו את תופעת הגילנות בזירות מקצועיות כמו סיעוד ופיסיותרפיה, וכן בתחום התקשורת והמשפט.

Wrapped in the Flag of Israel: Mizrahi Single Mothers and Bureaucratic Torture

Smadar Lavie

New York: Berghahn Books. 2014. 214 pages

הספר דן בתנועות מחאה חברתית של אימהות חד הוריות, מהמחאה שהובילה ויקי כנפו בשנת 2003 ועד מחאת האוהלים בקיץ 2011. לויין בוחנת את החידה של אהבה ורצון להיות לויאליות למדינה אצל נשים מזרחיות, החשות שהמערכת הפוליטית והמינהלית שלה מסבה להן "כאב". הספר מציג מודל של בירוקרטיה כ"קוסמולוגיה אלוהית" וטוען

שהבירוקרטיה במדינת ישראל מבוססת על מהות תיאולוגית, המוזגת את הקטגוריות של דת, מין וגזע לתוך הבסיס של אזרחות. על אף כותרתו, אין הספר מסתפק במענה על שאלות צרות, אלא פותח את הדיון להקשר רחב יותר. על כן הוא מתייחס לשאלות כגון אלה: מה הקשר בין תנועות מחאה חברתיות בישראל, אלימות ברצועת עזה והאפשרות של תקיפה ישראלית באיראן? מדוע בסופו של יום נכשלה תנועת המחאה החברתית של קיץ 2011 בישראל?

שירותי רווחה בעידן של הפרטה: מדיניות ויישומה

מאיר חובב ומלי שחורי-ביטון (עורכים)
ירושלים: כרמל. 2014. 284 עמודים

הספר עוסק בהתארגנות עמותה המציעה שירות חברתי (עמותת קשת) בעידן של הפרטה, ומטרתו לבחון מהיבטים שונים אם הפרטה זו מביאה לשיפור השירותים לאדם הנזקק להם. התמה שלאורה נכתב הספר אומרת שהפרטה ומסחור של שירותים חברתיים מחוללים שינויים ביחסים בין משרדי ממשלה לעמותות המפעילות שירותים אלה. בספר עשרה פרקים המציגים דרך עמותת קשת דגם של פעילות מופרטת בשיתוף רב ארגוני בהזמנת משרד הרווחה והשירותים החברתיים. הפעילות היא בתחומים האלה: מודל עירוני של שותפות בין ארגונים בטיפול בנוער וצעירים בסיכון, טיפול בעברייני מין בקהילה, טיפול בקורבנות סחר בבני אדם, שירות טיפול מתואם לנשים בזנות, בתים חמים לנערות במצוקה וליווי סוציאלי לנאשמים ששוחררו בערבות בפיקוח אלקטרוני.